

Doktorka Bednaříková se ve své práci věnuje názorovému vývoji proslulého kritika F. X. Šaldy v období před první světovou válkou a za války. Jsou to léta přechodná, kdy pro Šaldu definitivně skončila doba nástupu moderny devadesátých let, kdy se stal jedním z nejvýznamnějších mluvčích mladé literatury, vypracoval si koncepci syntetismu a praktikoval tzv. kritiku patosem a inspirací. Období desátých let je i pro Šaldu časem přijímání nových impulsů, myšlenek, názorů. Tehdy se rodila tzv. předválečná moderna, významné impulsy přinášela i modernistická výtvarná scéna. Jde vlastně o období křížení dvou moderen – moderny devadesátých let a moderny nastupující před první válkou (O. Fischer, Čapci, O. Theer, R. Weiner atd., expresionismus, kubismus, civilismus, futurismus atd.). Nemalou roli v Šaldových tehdejších názorech hrála i společenská, sociální a politická situace, ohrožení národa celosvětovým válečným konfliktem, rozpad rakousko-uherského mocnářství a vznik samostatné československé republiky. Ze všech těchto důvodů jde o období velmi zajímavé, v němž si uznávaný kritik tříbil svá názorová východiska, pod vlivem nových impulsů proměňoval svá dřívější stanoviska a vytvářel si osobnostní předpoklady pro to, aby se stal na vrcholu svých tvůrčích sil literárním a morálním arbitrem první republiky.

Paní doktorka Bednaříková přistupuje k řešení zvoleného tématu se znalostí dosavadní sekundární literatury. Je mi jen líto, že dvě podstatné knihy věnující se různou měrou právě problematice desátých let a nástupu tzv. předválečné moderny do svého bibliografického souboru nepojala. Jde o knihu literární historičky Evy Strohsové „Zrození moderny“ (Československý spisovatel 1963, edice Dílna) a novější knihu Evy Štědroňové „Polemiky, programy, poetiky. Studie o české literatuře na počátku století“ (Liberec 2007). E. Strohsová ve své knize velmi podrobně zpracovává všechny dobové literární polemiky i výtvarný kontext doby a tato práce by byla vhodným doplňkem úvah a zjištění doktorky Bednaříkové. Kniha z šedesátých let je sice již metodologicky překonaná, ale sumarizuje velmi přehledně a vcelku vyčerpávajícím způsobem dostupný historický materiál. Knihu E. Štědroňové jsem měl možnost oponovat, když ji podala jako habilitační práci na FFUP v Olomouci. I ta mapuje v celku literatury všechny závažné polemiky, programová prohlášení a dotýká se i otázky poetiky. Z hlediska posuzované práce paní Bednaříkové však podle mého jde jen o drobný kaz na kráse jinak zdařilé knihy. Obě předchozí autorky se totiž věnovaly především nástupu moderny, novoklasicismu, expresionismu a civilismu, a Šaldova osobnost v těchto výzkumech hrála pouze roli demonstrativní, ukazovala kritika jako jednoho z mnoha hlasů dobové kritické polyfonie, takže jeho osobnostní zrání zůstalo stranou zájmu. Navíc paní Bednaříková pracuje s řadou dříve publikovaných dílčích studií doc. Štědroňové, která ve snaze ukázat programové rozvrstvení literatury opomíjí její reálnou tvůrčí podobu. Jinak se nedá nic namítnout proti bohaté sekundární literatuře. Zejména se autorka opírá o nový šaldovský sborník (Kubiček a kol.: Na téma umění a život. F. X. Šalda 1867–1937–2007, Brno 2007) a novější studie publikované časopisecky (hlavně v České literatuře).

Svou knihu si doktorka Bednaříková rozvrhla chronologicky a postupně se soustřeďuje na nejzávažnější Šaldovy články, přednášky, polemiky a knihy. Má to své výhody, protože je zde kritik a spisovatel Šalda sledován v časové posloupnosti a jeho vývoj je postižen tak vcelku plasticky a v kontinuálním názorovém vývoji. Problematičnost tohoto přístupu spočívá v tom, že se zde opakují obdobná témata, postoje a problémy, které je možno lépe a přehledněji zachytit podle hlavních tematických okruhů, ke kterým se Šaldovy literární projevy ustavičně vracejí. Tak např. několikrát se objevuje kritikův odpor k ateismu nastupující generace (spory s Kubištou), ke kritikovým generačním

vrstevníkům zásadně jiných uměleckých názorů (spory s Karáskem, Procházkou, atd.), výhrady k pragmatické generaci Čapkově atd. Autorka se pokouší vnést jistou tematizaci i do chronologicky probíraného materiálu, někdy se jí to daří, jindy její výklady vyznívají nepřesvědčivě.

Zřetelně však dokázala, že Šaldův názorový vývoj se poněkud proměňuje, ustalují se sice jeho konstanty, ale nové myšlenkové proudy, dějinné a politické zlomy a nebývalý rozvoj moderního umění nutí kritika znovu a znovu prověřovat základní principy své axiologie, polemizovat s tím, co pokládá za mylný, škodlivý či scestný literární čin, držet krok s uměleckým vývojem a názorovou proměnou, kterou začaly do literatury vnášet nové generace. Šalda si jako příslušník generace devadesátých let přinesl do nových desetiletí dvacátého století umělecký individualismus založený na originalitě umělecké výpovědi, kriticismus (který se projevoval jeho ustavičnou polemičností) a teismus (přesvědčení, že každé velké umění, zvláště pak poezie, je přesahem k transcendenci). Vedle tohoto základního vybavení se u něho projevoval zřejmý odpor k romantické a naturalistické linii vývoje českého umění devatenáctého století, který se projevoval např. jeho osobním zaujetím vůči názorům a tvorbě Jiřího Karáska (a celého parnasismu, novoromantismu a dekadence – Procházka, Marten) či podceněním díla Karla Čapka-Choda, jednoho z nejoriginálnějších prozaiků generace devadesátých let, jehož tvorba směřovala k expresionismu a grotesknímu existencialismu.

I velký kritik má právo na omyl, jednostrannost, subjektivismus a osobní zaujetí. A Šalda je toho názorným příkladem. Přecenil nejen prozaické dílo své přítelkyně Růženy Svobodové, ale i řady autorů jiných, zároveň nedocenil vývojový význam mnoha děl, která se ukázala být postupem času významná. I ve svých omylech, resentimentech, osobních zaujetích a sporných soudech byl však velmi inspirativní, přinášel závažné otázky, otevíral nové úhly pohledu, bořil konvence a povyšoval kritiku na skutečnou tvůrčí a umělecko-vědeckou činnost se všemi riziky, které tato nevyzkoušená a novátorská tvůrčí pozice přináší.

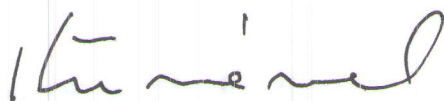
V Šaldově názorové a tvůrčí cestě existuje řada rozporů, protimluvů či napětí. První a nejzávažnější spočívá ve vztahu mezi teoretickými postuláty, obecnými soudy či gnozeologickými přístupy k umění a aplikací těchto obecných vyhlášených teorií v konkrétních kritikách: rozpor mezi kritickou metodologií a vlastní kritickou praxí. Tak v odporu proti pozitivismu a pseudovědecké praxi uměleckého naturalismu odmítl romány Čapka-Choda a nevráživost mezi těmito autory přerůstala až do osobního nepřátelství. Představa romantického dualismu a jeho překonání Šaldovi posloužila sice k ocenění Březinova myšlenkového a uměleckého zrání, ale značně přispěla k nedocenění konkrétních prací takových autorů, jako byli např. Viktor Dyk či Jiří Karásek. Odpor k parnasismu, neorganičnosti stylu a vyhraněná kritičnost generační byly příčinami nedocenění gigantické tvůrčí osobnosti Vrchlického: v době, kdy se básníkovi rozpadá manželství, prochází těžkou osobní a životní krizí, přitom vydává své nejupřímnější, nejosobnější a nejpodmanivější knihy intimní lyriky, je nespravedlivě odmítnut novou generací vedenou Šaldou.

Druhý rozpor lze spatřovat mezi Šaldou kritikem a Šaldou – praktickým literárním umělcem. Třebaže je jeho básnické, prozaické i dramatické dílo neobyčejně zajímavé, nedosahuje svým uměleckým přínosem významu jeho činnosti kritické. Analytická složka jeho osobnosti zbytněla nad jeho tvůrčí intuicí, snaha po racionalistické syntéze různých tvůrčích možností se dostávala do rozporu s požadovanou stylovou organičností, přesvědčivostí a autentičností jeho uměleckého díla. Snaha nebýt zaškutkován a udržet si své nezávislé postavení mimo literární směry, tendence a proudy jej vedla k prohlašování, že není novoklasicista, třebaže jeho vlastní povídková tvorba tendenci k novoklasicismu zřetelně potvrzuje.

Na tyto dva rozpory poukazují proto, že se různou měrou a nepřímo, skrytě promítají i do metodologické koncepce práce kolegyně Bednařikové. Ve své práci o názorovém vývoji Šaldovy osobnosti staví autorka do roviny jednoho diskursu práce různého typu a charakteru i rozličné komunikační funkce: vedle přednášek, programních statí, jubilejních článků, recenzí, polemik a glos i knihu literárněhistorických portrétů „Duše a dílo“ a dokonce i jeho román „Loutky a dělníci boží“. S takto žánrově, tvarově i funkčně různorodým materiálem pak autorka pracuje, aniž by rozlišovala nějak podstatně zaměření a charakter konkrétních jednotlivostí. Tato mnohost není v zásadě na škodu, protože všechna tato díla svými rozličnými fasetami vypovídají o tom podstatném, čímž je osobnost Šaldova. Domnívám se však, že by si dvě díla – eseje „Duše a dílo“ a román „Loutky a dělníci boží“ – zasloužila větší interpretační rámec než jen postižení dobové kritické reflexe.

Pročteme-li knihu paní dr. Bednařikové pozorně, zjistíme, že si skutečně všimla všech podstatných momentů Šaldových kritických a literárních vystoupení, pečlivě vyšla z tohoto materiálu, který vřadila do literárně historického kontextu a objektivně interpretovala z hlediska Šaldova názorového vývoje. Metoda je to možná ne příliš moderní, ale zato velmi účinná. Nabízí totiž nejen celkový přehled textů, ale i jejich dvojí vřazení: do kontextu doby i autorova díla. Při tomto badatelském postupu hraje rozhodující úlohu osobnost samotného interpreta, jeho znalosti, zkušenosti, citlivost, serióznost a talent. A paní Bednařiková svým textem prokázala, že je literární historičkou znalou, zkušenou, citlivou a talentovanou.

Svou odbornou prací dokládá doktorka Bednařiková velmi přesvědčivě všechny názorové posuny i konstanty kritika a spisovatele Šaldy. Dělá to bez respektu, se snahou po objektivitě a metodou, která je adekvátní materiálu. Jsem přesvědčen, že její práce „Šalda: desátá léta“ plně vyhovuje požadavkům kladeným na habilitační práci v oboru teorie a dějin české literatury a doporučuji, aby se na jejím základě habilitovala ve zvoleném oboru.

prof. PhDr. Vladimír Křivánek, CSc.
Univerzita Hradec Králové

Praha, 25. 5. 2012